

БРАТИСЛАВ ИВАНОВ

КЛАСИЧЕСКА ЯПОНСКА ГРАМАТИКА
С ХРИСТОМАТИЯ

София, 2023

© Издателство „Изток-Запад“, 2023

Всички права запазени. Нито една част от тази книга не може да бъде размножавана или предавана по какъвто и да било начин без изричното съгласие на издателство „Изток-Запад“.

© Братислав Иванов, автор, 2023

ISBN 978-619-01-1345-4 (мека подвързия)

ISBN 978-619-01-1351-5 (твърда подвързия)

БРАТИСЛАВ ИВАНОВ

КЛАСИЧЕСКА
ЯПОНСКА
ГРАМАТИКА
С ХРИСТОМАТИЯ

古典
文法

Съдържание

Предговор	7
УВОД В КЛАСИЧЕСКАТА ГРАМАТИКА.....	9
Историческият правопис	11
Таблицата gojūon.....	11
Основни правила за четене	11
Части на речта	15
Глаголи.....	17
Спрежението yodan.....	19
Спреженията kamiichidan и shimoichidan	19
Спреженията kaminidan и shimonidan.....	20
Спреженията na-hen, ra-hen, ka-hen и sa-hen	22
Предикативни прилагателни	23
Шестте форми на спрежението	24
Функции на основата	26
Полупредикативни прилагателни	27
Съществителни и местоимения	29
Съществителни.....	29
Лични местоимения	30
Показателни местоимения	31
Префикси и суфикси	32
Неизменяеми прилагателни и наречия.....	33
Неизменяеми прилагателни.....	33
Наречия.....	34

Съюзи и междуметия.....	35
Съюзи	35
Междуметия	36
Частици	37
Позиционни частици	37
Адвербиални частици	43
Емотивни частици.....	45
Съюзни частици.....	47
Заклучителни частици	51
Междуметни частици.....	53
Спомагателни глаголи	55
Спомагателни глаголи с функции на копула.....	55
Спомагателни глаголи за минало време.....	56
Спомагателни глаголи за перфект	57
Спомагателни глаголи за отрицание	60
Спомагателни глаголи за предположение	61
Отрицателно предположение	67
Спомагателни глаголи за изразяване на желание.....	68
Сравнение по прилика и подобие	69
Спомагателните глаголи ru, raŋu; su, sasu, shimu.....	70
Кейго.....	73
Звукови промени	77
Риторични фигури	79
ХРИСТОМАТИЯ.....	85
Представяне на петстишията.....	87
Библиография	173

Предговор

Терминът *kotenbunpō* (古典文法) „класическа японска граматика“ напоследък се среща все по-често и като че ли е на път да измести термина *bungobunpō* (文語文法) „граматика на старопоисмения японски език“. Без да са пълни синоними, двата термина назовават граматиките, които разглеждат практически едни и същи проблеми.

Предмет на *kotenbunpō* е езикът на произведенията на класическата японска литература от „Ман’йошу“ – първата поетична антология с японски стихове (песни), завършена през втората половина на VIII в. – до повествованието „Предание за осемте кучета от рода Сатоми в Нансо“ на Такидзава (Кьокутей) Бакин, завършено през 1842 година.

Предмет на *bungobunpō* е старопоисмения японски език (*bungo*), който представлява кодифицирана форма на езика на придворната аристокрация от периода X–XI в., в средите на която са създадени блестящи образци на класическата литература. Бунго е език на художествената литература до 1908 г., на вестниците – до двайсетте години на XX в., а като език на официалната документация той е отменен едва след края на Втората световна война. С това се слага край и на своеобразната диглосия (ダイグロシヤ).

Елементи на класическия език се срещат сравнително често и днес в пословици, крилати фрази, заглавия на вестници, а нерядко и просто за постигане на стилистични ефекти. Ето защо класическият език е включен в учебните програми на японските училища. Би било полезно той да се изучава в определени рамки и в нашите гимназии с преподаване на японски език, а за университетските специалности по японистика той, разбира се, е задължителен.

В структурно отношение предлаганата граматика включва две части – увод в класическата граматика и кратка христоматия.

В първата част са разгледани най-важните характеристики на класическия език, овладяването на които е предпоставка за преминаване към втората част – четене на оригинални текстове от класическата японска литература с акцент върху поезията.

При подбора и структурирането на материала в първата част съм разчитал и на десетгодишния си опит като преподавател по класически японски език на студентите по японистика в Центъра за източни езици към Софийския университет.

Втората част на граматиката представлява кратка христоматия, в която са включени 83 петстишия (танка) от антологията „Сто стихотворения от сто поети“, съставена в началото на XIII в. от знаменития поет и филолог Фудживара но Тейка, известен и като Фудживара но Садаие (1162–1241).

„Сто стихотворения от сто поети“ се отличава от императорските антологии (shokusen wakashū), както се наричат антологиите, съставени по императорски указ, по това, че стихотворенията в нея са подредени хронологично, а не по тематични цикли. Заради това антологията може да се разглежда и като кратка история на класическата японска поезия.

Начинът, по който са представени петстишията, е обяснен в началото на христоматията.

Тъй като у нас все още няма общоприета система за транскрибиране на японски думи с кирилица, примерите в граматиката са транскрибирани с латиница по апробираната система, предложена от американския лекар и мисионер Джеймс Къртис Хепбърн и наречена Хебон-шики. Думата „Хебон“ е японизирано произношение на фамилията Хепбърн (англ. Hepburn).

Грамматиката е ориентирана към всички, които имат интерес към класическия японски език и го изучават самостоятелно или в различни образователни институции.

Братислав Иванов

**УВОД В КЛАСИЧЕСКАТА
ГРАМАТИКА**

Историческият правопис

До правописната реформа от 1946 г. в Япония се използва т.нар. исторически правопис 歴史的かなづかい rekishitekikanazukai.

Таблицата gojūon

Към XI в. буквите са подредени в таблицата gojūonzu – букв. *таблица на петдесетте звука*. Таблицата има пет реда (dan) и десет колони (gyō). Напоследък тя често се представя завъртяна на 90°, обратно на часовниковата стрелка, така че редовете стават колони, а колоните – редове. В японските граматика спрежението се описва на базата на подредането на буквите в таблицата gojūon.

wa gyō	ra gyō	ya gyō	ma gyō	ha gyō	na gyō	ta gyō	sa gyō	ka gyō	a gyō	
わ wa	ら ra	や ya	ま ma	は ha	な na	た ta	さ sa	か ka	あ a	a-dan
ゐ (w)i	り ri	い i	み mi	ひ hi	に ni	ち chi	し shi	き ki	い i	i-dan
う u	る ru	ゆ yu	む mu	ふ fu	ぬ nu	つ tsu	す su	く ku	う u	u-dan
ゑ (w)e	れ re	え e	め me	へ he	ね ne	て te	せ se	け ke	え e	e-dan
を (w)o	ろ ro	よ yo	も mo	ほ ho	の no	と to	そ so	こ ko	お o	o-dan

Таблицата gojūon (хирагана)

Буквата ん, се появява по-късно и се записва в допълнителна клетка на таблицата, която не е показана тук. По същата причина не са показани и сричките, започващи със звучни съгласни или със звука п.

Основни правила за четене

Само в историческия правопис се употребяват две букви – ゐ с реконструирана звукова стойност *wi и ゑ. Четат се съответно като

и и е, а реконструиранияте им звукови стойности се срещат главно в публикации по историческата фонетика.

いど	ido	кладенец
こゑ	koe	глас
いなか	inaka	роден край, провинция

Буквата を се чете о и в стария, и в новия правопис, но в съвременния език с нея се записва само служебна дума. В класическия език обаче тя се използва и при записване на самостоятелни думи.

をとこ	otoko	мъж
をんな	onna	жена

Според съвременния правопис буквата へ се произнася като е само когато записва служебна дума. Както е показано по-долу, в класическия език へ и останалите букви от колоната ha (ha-gyō) – は、ひ、ふ、へ、ほ – се четат по два различни начина:

- в началото на думата се четат като ha, hi, fu, he, ho, т.е. по същия начин, както се четат и в съвременния език;
- в средата и в края на думата се четат като wa, i, u, e, o.

かは	kawa	река
かはら	kawara	речен бряг, крайбрежна пясъчна ивица
さいはひ	saiwai	щастие, късмет
こひ	koi	любов
かふ	kau	купувам
いへ	ie	дом
かほ	kao	лице

Правилото за четене на は、ひ、ふ、へ、ほ в средата на думата не се отнася за първата буква на втория компонент в сложни думи. В този случай четенето е ha, hi, fu, he, ho.

しおひ	shiohi	отлив
よふけ	yofuke	среднощ, дълбока нощ

В глаголното спрежение буквите は、ひ、ふ、へ、ほ се произнасят като wa, i, u, e. Такъв е например случая с глагола *купувам*:

買は	買ひ	買ふ	買ふ	買へ	買へ
kawa	kai	kau	kau	kae	kae

Съчетанията くわ、ぐわ се четат ka, ga.

Спомагателният глагол む се чете като n

В таблицата по-долу са показани буквосъчетанията, с които в класическия японски език се записват сричките с дълги гласни ō и ū. Четенето отразява начина, по който се четат тези срички днес.

буквосъчетания	четене	буквосъчетания	четене
あう	ō	てふ (でふ)	chō (jō)
あふ	ō	とを	tō
いう	yū	なう	nō
いふ	yū	なふ	nō
えう	yō	なほ	nō
えふ	yō	にう	nyū
かう (がう)	kō (gō)	にふ	nyū
かふ (がふ)	kō (gō)	ねう	nyō
きう (ぎう)	kyū (gyū)	はう (ぼう)	hō (bō)
きふ (ぎふ)	kyū (gyū)	はふ	hō
くわう	kō	ひう	hyū
けう (げう)	kyō (gyō)	へう (べう)	hyō (byō)
けふ (げふ)	kyō (gyō)	ほふ (ぼふ)	hō (bō)
さう (ざう)	sō (zō)	まう	mō
さふ (ざふ)	sō (zō)	まふ	mō
しう (じふ)	shū (jū)	めう	myō
しふ (じふ)	shū (jū)	やう	yō
せう	shō	らう	rō
せふ	shō	らふ	rō
たう (だう)	tō (dō)	りう	ryū
たふ (だふ)	tō (dō)	りふ	ryū
ちう	chū	れう	ryō
ちふ	chū	れふ	ryō
てう (でう)	chō (jō)	わう	ō

Записване на сричките с дълги гласни

В таблицата gojūonzu не са включени сричките със звучни съгласни (dakuon) и сричките с начално p (българското п) – звук, който в японското езикознание се нарича полузвучна съгласна.

Сричките със звучни съгласни се записват чрез добавяне на знака dakuten (゛) в горния десен ъгъл на буквата за съответната беззвучна сричка. Тези срички се появяват през VIII в., но системната употреба на dakuten води началото си от края на XIX век.

Сричките с начално b се записват чрез добавяне на dakuten към буквите は、ひ、ふ、へ、ほ. Ако към същите букви добавим знака handakuten (゜), ще получим буквите за записване на pa, pi, pu, pe, po.

か ka	き ki	く ku	け ke	こ ko	→	が ga	ぎ gi	ぐ gu	げ ge	ご go
さ sa	し shi	す su	せ se	そ so	→	ざ za	じ ji	ず zu	ぜ ze	ぞ zo
た ta	ち chi	つ tsu	て te	と to	→	だ da	ぢ ji	づ zu	で de	ど do
は ha	ひ hi	ふ fu	へ he	ほ ho	→	ぱ pa	ぴ pi	ぷ pu	ぺ pe	ぽ po
					→	ば ba	び bi	ぶ bu	べ be	ぼ bo

Образуване на буквите за срички със звучни съгласни и с начално p

ワ wa	ラ ra	ヤ ya	マ ma	ハ ha	ナ na	タ ta	サ sa	カ ka	ア a
ヰ (w)i	リ ri		ミ mi	ヒ hi	ニ ni	チ chi	シ shi	キ ki	イ i
	ル ru	ユ yu	ム mu	フ fu	ヌ nu	ツ tsu	ス su	ク ku	ウ u
ヱ (w)e	レ re		メ me	ヘ he	ネ ne	テ te	セ se	ケ ke	エ e
ヲ (w)o	ロ ro	ヨ yo	モ mo	ホ ho	ノ no	ト to	ソ so	コ ko	オ o

Таблицата gojūon (катакана)